

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНЦІЇ У СФЕРІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ

Проаналізовано стан ліцензування телекомунікаційних послуг в Україні. Визначено основні типи ліцензування в країнах-членах Міжнародного союзу електрозв'язку. Досліджено тенденції трансформації ліцензійних систем та запропоновано перехід на уніфіковане ліцензування телекомунікаційних послуг.

Stan licensing of telecommunications services in Ukraine are analyzed. The main types of licensing in member countries of the International Telecommunication Union defined. Trends of transformation of licensing systems studied and proposed transition to a unified licensing of telecommunications services.

Ключові слова: телекомунікаційні послуги, оператори телекомунікацій, ринок, ліцензування, регулювання.

Телекомунікаційна галузь відіграє одну з ключових ролей у стабільному розвитку економіки будь-якої держави. Вона забезпечує громадянам можливість швидкого отримання найрізноманітнішої інформації, в тому числі відомостей про діяльність органів влади, розширює зв'язки в діловому середовищі, сприяє припливу прямих іноземних інвестицій. Разом з тим, на розвиток самої телекомунікаційної галузі суттєво впливає правова база, що забезпечує необхідні умови для справедливої конкуренції, а також можливість впровадження передових технологій.

За оцінками Міжнародного союзу електрозв'язку (МСЕ) [1], обсяг світового ринку телекомунікаційних послуг у 2007 році склав понад 1700 млрд доларів США, у 2010 – близько 2300 млрд доларів США, при цьому ринок телекомунікацій зберігає стійке зростання – 6–8% на рік.

За останні роки технологічний розвиток телекомунікацій чинить суттєвий вплив на заміщення традиційних послуг новими: в кінці 2009 року кількість користувачів Інтернету через мережі мобільного зв'язку перевищила кількість користувачів в фіксованих мережах і склала 600 млн осіб, або 9,5% населення світу.

Як і в інших високотехнологічних галузях, розвиток конкуренції на ринку телекомунікацій має технологічний характер. Тому одним із основних факторів, що визначають успішний інноваційний розвиток сфери телекомунікацій, формування сприятливих умов для користування послугами телекомунікацій, є стан конкурентного середовища на відповідних ринках послуг. Першочерговим питанням у цьому є необхідність зміни існуючих правил та ліцензійних умов.

Питання ліцензування у сфері телекомунікацій досліджували такі фахівці, як С. Добрін, І. Стройко, А. Тітов [2–4]. Проте, у вітчизняній економіко-правовій літературі це питання висвітлюється надто мало, особливо з точки зору аналізу вітчизняних особливостей регулювання сфери телекомунікацій.

В Україні діє система правового регулювання відносин у сфері телекомунікацій, яка включає нормативні акти загального та спеціального характеру. Ці нормативно-правові акти регулюють діяльність державних органів, організацій і громадян у сфері телекомунікацій, процеси формування та розвитку ринку телекомунікаційних послуг, а також встановлюють повноваження державних органів щодо регулювання ринку телекомунікаційних послуг.

Діяльність у сфері телекомунікацій здійснюється за умови включення до реєстру операторів, провайдерів телекомунікацій, а у певних випадках, також з умовою отримання відповідних ліцензій і дозволів [5].

Ліцензія – документ, що засвідчує право суб'єкта господарювання на здійснення зазначеного в ньому виду діяльності у сфері телекомунікацій протягом визначеного строку на конкретних територіях з виконанням ліцензійних умов.

Ліцензійні умови містять перелік організаційних, кваліфікаційних, технологічних та інших спеціальних вимог, обов'язкових для виконання при здійсненні діяльності у сфері телекомунікацій, що підлягає ліцензуванню.

Реєстр операторів і провайдерів телекомунікацій – це реєстр, що містить перелік суб'єктів господарювання, які мають право здійснювати діяльність у сфері телекомунікацій.

Оператор телекомунікацій – юридична особа або фізична особа-підприємець, які мають право на здійснення діяльності у сфері телекомунікацій з правом на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж.

Національна комісія, яка здійснює регулювання зв'язку та інформатизації України, є органом, що відповідає за видачу індивідуальних ліцензій. Закон про телекомунікації від 2003 року проводить різницю між операторами і провайдерами. Останні не мають права керувати мережами.

Ліцензійні збори варіюються від 1,5 млн євро за фіксований міжнародний телефонний зв'язок до 1 500 євро за пропускну здатність мережі і десять тисяч телефонних номерів. Національна ліцензія на 15 років для VoIP коштує 150 000 євро [6].

Власниками ліцензій на надання телекомунікаційних послуг мобільного зв'язку за технологією 2G є МТС України (колишній УМС), Вимпелком (у складі Київстар, Білайн і Голден Телеком) та Life.

Оператору «Укртелеком» була видана ліцензія 3G, і він розпочав комерційну діяльність у листопаді 2007 року. Інші можливі 3G частоти сьогодні використовуються військовими відомствами країни, хоча план конверсії радіочастот перебуває в процесі реалізації. Установка базової станції – це бюрократизована процедура, яка

вимагає зібрати не менше 300 підписів (схвалень) для кожної станції. На ринку діє близько 1500 операторів фіксованого зв'язку. Однак більшість з них надто дрібні.

У цілому положення у системі ліцензування телекомунікаційних послуг України зберігається досить складна адміністративна система отримання дозволів (ліцензій) на право здійснення діяльності у сфері телекомунікацій, яка базується на ліцензуванні конкретних послуг телекомунікацій із зазначенням технологій їх надання. Так, вказівка в ліцензіях на можливість надання послуг з використанням тільки певного стандарту (наприклад, для послуг рухомого зв'язку – GSM або UMTS) значною мірою обмежує операторів зв'язку в можливості максимально ефективно використовувати такий обмежений ресурс, як радіочастотний спектр, а також покращувати якість і розширювати перелік надаваних послуг телекомунікацій. Крім того, необхідність отримання ліцензії на кожну окрему послугу телекомунікацій також є стримуючим фактором у швидкому виведенні на ринок інноваційних продуктів і сервісів, у тому числі конвергентних.

Експерти в області телекомунікацій відзначають, що для досягнення спільних цілей телекомунікаційної політики законодавчі органи повинні створити таку модель, яка може чітко визначити функції регулювання, процедури та процес прийняття рішень, окреслити повноваження регулюючого органу з чотирьох основних питань:

- регулювання умов входження операторів на ринок телекомунікаційних послуг;
- технічне регулювання виділення, розподілу та моніторингу частот і номерного ресурсу, сертифікацію обладнання та політику стандартизації;
- регулювання діяльності операторів на ринку для забезпечення добросовісної конкуренції та дотримання вимог антимонопольного законодавства, захисту користувачів, контролю над цінами і якістю послуг;
- контроль за виконанням ліцензійних умов та вимог нормативно-правових документів державних органів, що регулюють сферу зв'язку.

Перераховані функції регулювання означають, що державне втручання в сектор телекомунікацій в нових умовах має ґрунтуватися, на наш погляд, на прозорій і послідовній телекомунікаційній політиці, неможливості впливу інтересів окремого оператора на політику регулювання в галузі, недопущення дискримінації окремих операторів або користувачів, створення можливості застосування адекватних санкцій за вчинені порушення чинного законодавства, обліку економічних і соціальних наслідків подібних дій. Одним з головних питань в цьому процесі є формування системи ліцензування на основі існуючих міжнародних стандартів та рекомендацій, з обов'язковим врахуванням вітчизняної специфіки.

У [7] проаналізовано підходи до ліцензування та дозволів на телекомунікаційні мережі та послуги у країнах МСЕ: видача індивідуальних ліцензій операторам, видача загальних дозволів, дозвіл вільного виходу на ринок (іншими словами, жодні ліцензії не потрібні).

Основні характеристики кожного з цих підходів наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Типи ліцензування		
Тип ліцензійного режиму	Основні характеристики	Приклади
Індивідуальні ліцензії (ліцензії для окремих операторів)	це звичайно зорієнтовані на замовника і деталізовані ліцензійні документи; як правило, видаються за результатами деякого процесу конкурсного відбору; корисні, коли ліцензується дефіцитний ресурс або права володіння (наприклад, частотний спектр); регулятор зацікавлений бути впевненим, що послуга надається певним чином (наприклад, коли оператор має значний вплив на ринок)	основні послуги ТМЗК на монопольному ринку або на ринку з домінуючим оператором; рухомі та фіксовані безпроводові служби; інші служби, що використовують радіочастотний спектр
Загальний дозвіл (групові ліцензії)	корисні, коли індивідуальні ліцензії не виправдані, але важливі завдання регулювання можуть бути розв'язані шляхом уведення загальних умов; звичайно містять положення щодо захисту споживачів та інші важливі вимоги; звичайно видаються без процесу конкурсного добору; усі атестовані суб'єкти отримують право надавати послуги або виконувати функції оператора	служби передачі даних; перепродаж послуг; відомчі мережі
Послуги, які можуть надаватися без ліцензії (повністю лібералізовані послуги)	ніякі процеси ліцензування або атестування не потрібні; корисні, коли діяльність технічно підпадає під визначення діяльності, яка є предметом регулювання (наприклад, надання телекомунікаційних послуг населенню), але накладання ліцензійних вимог не виправдане; загальні вимоги (наприклад, реєстрація регулятором) можуть бути сформульовані у загальних нормативно-правових документах	провайдери послуг Інтернету; сучасні додаткові послуги

Використання індивідуальних ліцензій у багатьох країнах, у тому числі і в нашій, ускладнює вихід на ринок і перешкоджає розвитку послуг. Тому, наприклад, ЄС закликає регуляторні органи до застосування загальних дозволів для всіх телекомунікаційних послуг та до більш широкого використання спеціальних прав при наданні радіочастот і виділенні номерів із національних планів нумерації.

В процесі розвитку конкуренції, тобто при створенні сприятливих умов для розвитку операторської діяльності значної кількості суб'єктів господарювання, було визначено наступні тенденції:

– Введення нейтральних у технологічному відношенні ліцензій, які поєднують у собі конверговані послуги або розширені види послуг, які підпадають під одну ліцензію.

– Введення єдиного режиму ліцензування, за якого всі ліцензії перетворюються в одну ліцензію, що охоплює широкий спектр послуг. Цей режим ліцензування значно відрізняється від попереднього режиму ліцензування, орієнтованого на надання конкретних послуг і складається з 46 типів ліцензій, поділених на дев'ять категорій.

– Рух у деяких країнах у напрямку спрощення режимів видачі ліцензій або скасування ліцензій. Скасування ліцензій передбачає загальний дозвіл або систему ліцензій класу, за якої оператори мають право надавати послуги з урахуванням зобов'язань регуляторного характеру. Зазвичай, оператор повинен надавати регуляторному органу повідомлення, що містить мінімальну інформацію, до або протягом короткого проміжку часу після початку обслуговування. Так відбувається в країнах-членах ЄС, які перейшли на режим простого дозволу з використанням мінімального втручання регуляторних органів, який вимагає видачі індивідуальних ліцензій, тільки у випадку гострої потреби (наприклад, для використання ресурсів, таких як радіочастоти та нумерація).

– Ліквідація вимог реєстрації, оскільки відповідні послуги виходять за межі повноважень регуляторного органу, або через те, що регуляторний орган вирішив утримуватися від регулювання тієї чи іншої конкретної послуги. Такий підхід використовується у Сполучених Штатах Америки щодо постачальників послуг Інтернету (ISP) та послуг, які вони надають (наприклад, електронна пошта, доступ до Інтернету та VoIP). На даний момент послуги, що надаються ISP, розглядаються як неліцензовані "інформаційні послуги" для того, щоб сприяти безперервному розвитку Інтернет.

На підставі проведеного дослідження автор дійшов висновку, що перехід від монопольної ситуації до системи конкурентних відносин у такій галузі, як зв'язок, – завдання підвищеного ступеня складності. Воно передбачає розв'язання спектра задач, у тому числі:

- збереження технічної цілісності мережі та забезпечення її якісних параметрів;
- подолання антагонізму інтересів традиційних і нових господарюючих суб'єктів на основі справедливих і взаємовигідних правил їх взаємодії;
- розробку системи захисту споживачів від можливого зростання тарифів та погіршення якості послуг, що надаються;
- забезпечення контролю та регулювання конкуренції в кожному сегменті ринку з метою забезпечення прогресу на галузевому і національному рівнях.

Для розвитку конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг необхідно створити умови недискримінаційного доступу до мереж електрозв'язку та об'єктів інфраструктури.

Спеціальні обов'язки повинні покладатися на операторів, які мають значну ринкову владу (займають домінуюче становище на товарному ринку), регулятивні заходи повинні здійснюватися після оцінки стану конкурентного середовища на конкретному ринку.

Тарифне регулювання має застосовуватися тільки в тому випадку, коли регулювання доступу до мереж електрозв'язку та об'єктів інфраструктури є неефективним. Такий самий підхід слід застосовувати при визначенні переліку гарантованих послуг.

Обов'язковою умовою для ефективного розвитку телекомунікаційного ринку також є забезпечення незалежності галузевих регулюючих органів від постачальників послуг.

Необхідно вживати всіх можливих заходів для зниження адміністративних перешкод щодо входу на телекомунікаційні ринки. Зайве ліцензування до того ж має точну прив'язку до певної технології, стандарту, не створює умов для інноваційного розвитку ринку, більше того – гальмує його, не дозволяючи операторам вільно і своєчасно вводити нові технологічні послуги на ринок.

Отже, доцільним є перехід від ліцензування конкретних послуг і технологій електрозв'язку на уніфіковане ліцензування, коли заявнику видається загальна, технологічно нейтральна ліцензія на право надання послуг електрозв'язку без прив'язки до конкретних технологій і стандартів.

Література

1. OECD Communications Outlook 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dx.doi.org/10.1787/comms_outlook-2011-en
2. Добрин С. Обзор отдельных аспектов российского законодательства в области телекоммуникаций / С. Добрин // Мобильные телекоммуникации. – 2006. – № 9. – С. 29–34.
3. Стройко И. Новое означает лучшее? / И. Стройко // Юридическая практика. – 2006. – № 17. – С. 16–17.

4. Титов А.С. Лицензирование в области связи в современных условиях / А.С. Титов // IKS -on-line. – 2006. – № 7. – С. 44–48.
5. Про телекомунікації : закон України від 18 листоп. 2003 р. № 1280-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 51. – Ст. 2644.
6. Европейский Банк Реконструкции и Развития: Сравнительный анализ отрасли телекоммуникаций в странах с переходной экономикой [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ebrd.com/downloads/legal/telecomms/reportr.pdf>
7. Кучеренко А.Г. Ліцензування у сфері телекомунікацій / А.Г. Кучеренко., В.Ф. Олійник // ДЖ «Зв'язок». – 2005. – № 3. – С. 54–60.

Надійшла 11.12.2011; рецензент: д. е. н. Князева О. А.

УДК 379.851

Н. А. ЛОГУНОВА

Керченский государственный морской технологический университет

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО РЫНКА КРУИЗНОЙ ИНДУСТРИИ

Исследовано современное состояние и перспективы развития международного рынка круизной индустрии, выявлены источники формирования доходов предприятий, задействованных в организации и планировании круизного путешествия.

The contemporary state and prospects of the development of a cross-border market of cruise industry are researched, sources of forming of incomes of the enterprises involved in the organisation and planning of cruise travel are revealed.

Ключевые слова: круизный туризм, эффективность, туристский рынок, спрос.

Морской круизный туризм, являющийся одним из самых популярных и быстрорастущих сегментов международного туристского рынка, до настоящего времени в нашей стране своего развития не получил; не изучен до конца его потенциал и не выработана стратегия его развития.

Необходимо отметить, что ранее тема развития круизного туризма в Украине практически не исследовалась, хотя международный опыт свидетельствует о высокой доходности этого престижного направления туристского бизнеса. Более того, по прогнозам Irish Marine Institute, сделанным по заданию Еврокомиссии, именно круизное судоходство названо первым среди морских секторов с наиболее высоким потенциалом развития на ближайшее столетие.

Некоторые теоретические аспекты морского круизного туризма рассматриваются в работах М. Мальской, В. Худо, В. Цыбуха, В. Жихаревой, Ю. Ларкина, Н. Линского, Ю. Погребняк. Однако, в этих источниках не уделено внимания причинно-следственным связям динамического роста круизной индустрии, охватывающей практически все сферы экономики страны.

Целью статьи является анализ современного состояния и тенденций развития международного круизного туризма как источника социально-экономического роста государства.

Круизный туризм является уникальным сегментом туристской индустрии, экономический эффект от развития которого проявляется не только в создании дополнительных рабочих мест, повышении занятости населения и в стимулировании развития слабых в экономическом отношении регионов, но и за счет значительного косвенного влияния, известного под названием «эффект мультипликации».

Прямое влияние круизного туризма включает получение прибыли предприятий производственного сектора, обслуживающих круизные суда; расходы пассажиров, не входящие в стоимость тура; расходы команды, которые сконцентрированы в основном на затратах на продовольственные товары и напитки; а также обеспечение занятости населения.

Косвенное воздействие осуществляется за счет развития не связанных с туризмом секторов, таких как сельское и портовое хозяйства, судостроение, пищевая и легкая промышленности, оказание финансовых, страховых и коммерческих услуг и т.п., а также за счёт повторных затрат, произведённых туристом в данном регионе. Средства, которые тратит турист в месте назначения, создают доход, что приводит к цепной реакции «расходы – доход – расходы» и т.д. То есть, помимо доходов, полученных туристскими агентствами от реализации круизного тура, и доходов, полученных государством в бюджет от портовых сборов и налогов, регион получает и средства, которые туристы тратят при заходе судна в порт (как правило, за сутки пребывания в городе турист оставляет порядка 70 евро). На эти средства покупаются местные (региональные) товары и услуги. Продавцы этих товаров и услуг, получив деньги от туристов, выплачивают из них заработную плату своим работникам, которые, в свою очередь, тратят их на покупку товаров, оплату услуг и т.д. [1].

Следует отметить, что индустрия круизов превалирует над всеми остальными видами туризма по экономической эффективности. Данное обстоятельство обусловлено значительными расходами туристов как на борту корабля, так и на суше. На многих судах помимо многообразия развлечений, организована собственная корабельная карточная система и специальное бюро (carnier desk), где пассажиры могут обменять валюту, заплатить по счету, заказать такси, экскурсии, а также получить кредитную карту для обслуживания на судне.